

UDK: 339.742
pregledni članak
primljen 29. studenoga 2001.

Zlatko Brkić, dipl. iur.,
mlađi asistent Pravnog fakulteta u Mostaru

POSTANAK MEĐUNARODNIH UGOVORA

Pitanje postanka međunarodnih ugovora je u posljednjem stoljeću pretrpjelo značajne promjene. Autor u ovom radu pokušava pružiti povijesni pregled i trenutno stanje ovog značajnog dijela međunarodnog ugovornog prava, kao i položaj međunarodnih ugovora u sustavu izvora međunarodnog prava. Prateći promjene u međunarodnoj zbilji, međunarodno ugovorno pravo, načelno poštujući dispoziciju ugovornih stranaka, pokušava u skladu s njima omogućiti prikladne postupke za sklapanje međunarodnih ugovora.

I. UVOD

Pojam izvora (vrela) prava je veoma bitan za svaku granu prava, pa tako i za međunarodno pravo. Izvori prava predstavljaju nužne preduvjete za postojanje pravnih grana, tj. prava uopće. Kad je riječ o izvorima prava, razlikujemo izvore u materijalnom i izvore u formalnom smislu. I izvori međunarodnog prava (en. *sources of international law*, fr. *sources du droit international*) poznaju takvo razlikovanje. Izvore međunarodnog prava u materijalnom smislu predstavljaju svi razlozi i uzroci, najčešće nedovoljno poznati, koji dovode do pozitivnoga pravnog pravila međunarodnoga prava određenog sadržaja. Pod tim uzrocima i razlozima podrazumijevamo društvene snage, interese i potrebe, prirodu ljudskog društva, države i međudržavnih odnosa, postojeću pravnu svijest itd. Pojedine teorije daju prednost nekom od ovih razloga. Prof. Ibler smatra da, maksimalno pojednostavljajući, materijalne izvore čini "... *sam život u svojoj složenosti*",¹ dok prof. Avramov pod njima podrazumijeva "... *društvene činjenice iz kojih proizlazi pravo*".²

Pod izvorima međunarodnog prava u formalnom smislu podrazumijevamo sve pravno-tehničke oblike u kojima se javljaju pravne norme koje međunarodno pravo

¹ Proučavanje izvora međunarodnog prava u materijalnom smislu do sada nije bilo u središtu pozornosti. Djelomično se njima bavi i jedna relativno mlada znanstvena disciplina, međunarodni odnosi, koja pokušava otkriti zbog kojih razloga pravne norme međunarodnoga prava dobivaju određeni sadržaj. Prema: Ibler Vladimir, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Informator, Zagreb 1987, str. 112 - 113.

² Prema shvaćanju prof. Avramov, materijalni izvori su sama osnova cjelokupnog pravnog poretka. Tako: Avramov Smilja, *Međunarodno javno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1963, str. 41.

priznaje kao obvezne pravne norme. Prof. Degan drži da, u svom najjednostavnijem značenju, izvor u formalnom smislu predstavljaju izvor prava i dužnosti za stranke nekog akta,³ dok prof. Rudolf u njima vidi "... *formulirane i precizirane materijalne izvore*."⁴ Kada se govori o izvorima prava, najčešće se misli na izvore u formalnom smislu.

Pitanje što su izvori međunarodnog prava dugo je bilo predmet teorijskih rasprava. Statut Međunarodnog suda Haagu, koji je sastavni dio Povelje UN-a, svojim člankom 38.⁵ dijeli izvore međunarodnoga prava u dvije skupine, glavne i pomoćne. U glavne izvore spadaju međunarodni ugovori, međunarodnopravni običaj i opća pravna načela, a u pomoćne izvore, koji služe za utvrđivanje pravnih pravila, sudske odluke i pravna znanost. Ova podjela ujedno odražava i rang izvora međunarodnoga prava. Glavni izvori imaju veću važnost samim time što oni neposredno sadržavaju međunarodnopravna pravila, dok pomoćni izvori služe posredno, za utvrđivanje pravila sadržanih u običajima i općim pravnim načelima.⁶ Donošenje ovoga Statuta nije sasvim uklonilo rasprave o izvorima međunarodnoga prava. Tako npr. prof. Degan u izvore međunarodnoga prava ubraja i jednostrane akte država, kao što je npr. izjava egipatske vlade o Sueskom kanalu iz 1957. godine, kojom je ona jednostrano preuzela obveze iz Carigradske konvencije iz 1888. godine.⁷ Poneki autori u izvore međunarodnoga prava ubrajaju i pravičnost, kao još jedan pomoćni izvor koji služi kao nužna dopuna praznina u međunarodnom pravu.⁸

³ Prema: Degan Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Informator, Zagreb 1989, str. 7.

⁴ Vidi: Rudolf Davorin, *Enciklopedijski rječnik međunarodnog prava mora*, Književni krug, Split 1989, str. 125.

⁵ Članak 38. stavak 1. Statuta Međunarodnog suda glasi:

"1. Sud, kojemu je zadaća da njemu podnesene sporove rješava po međunarodnom pravu, primjenjuje:

a) *međunarodne ugovore, bilo opće ili posebne, koji ustanovljuju pravila, izrijeком priznata od država u sporu;*

b) *međunarodni običaj kao dokaz opće prakse, prihvaćene kao pravo;*

c) *opća načela prava, priznata od civiliziranih naroda;*

d) *uz rezervu odredbe članka 59, sudske rješidbe i naučavanja najpozvanijih publicista različitih naroda kao pomoćno sredstvo za utvrđivanje pravnih pravila."*

⁶ Bartoš Milan, *Međunarodno javno pravo, I. knjiga*, Kultura, Beograd 1954, str. 114.

⁷ U izvore međunarodnog prava prof. Degan ne ubraja sve jednostrane akte država. Po njemu, to su samo obećanje (akt kojim neka država, ili drugi subjekt međunarodnog prava preuzima nove međunarodne obveze), odreknuće (akt kojim neka država napušta neko svoje postojeće subjektivno pravo) i akte kojim država stječe neka nova prava, kao npr. okupacijom ničijeg područja, stjecanje područja putem zastare i historijskim naslovom itd. Poblje o jednostranim aktima kao izvorima međunarodnog prava vidi u: Degan Vladimir Đuro, Isto, str. 45-51.

⁸ Problem pri primjeni pravičnosti, kao posebnog izvora međunarodnog prava, jest u višeznačnosti toga pojma. Pravičnost se može promatrati kao dio prava i kao nešto što je odvojeno od (pozitivnog) prava. U prvom slučaju se radi o akcesornoj pravičnosti, o kojoj sudac mora, po svojoj dužnosti, voditi računa pri primjeni prava, nastojeći je, koliko je to moguće, povezati s pravom koje primjenjuje. Nešto sasvim drugo je pravičnost koja je izvan prava, i koja se primjenjuje samo ako je izričito određena. Ova druga vrsta pravičnosti ne može biti izvor međunarodnog prava. Prema: Andrassy Juraj, *Međunarodno pravo*, sedmo izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1978, str. 21 - 22.

Uz ovu podjelu izvora međunarodnog prava postoji još jedna koja je sukladna najvažnijoj podjeli međunarodnog prava, a to je podjela na izvore općeg i izvore partikularnog međunarodnog prava. U izvore općeg međunarodnog prava spadaju opći običaji i opća načela prava, dok su izvori partikularnog međunarodnog prava međunarodni ugovori, partikularno običajno pravo (lokalni običaj, regionalni običaj i specijalni običaj u ugovornom odnosu) i jednostrani akti država.

Međunarodni ugovori, uz običajno pravo, su najvažniji izvori međunarodnog prava.⁹ Njihov broj svakim danim raste, jer potrebe sve složenijih međunarodnih odnosa zahtijevaju da države, kao najvažniji subjekti međunarodnog prava, utvrde pravila ponašanja i postupanja između sebe i drugih subjekata međunarodnog prava, za što su međunarodni ugovori najpogodnije sredstvo. Neke međunarodne odnose, kao što je npr. ograničenje naoružanja, moguće je urediti samo međunarodnim ugovorima. Posebna prednost međunarodnih ugovora je u tome što se oni najčešće zaključuju u pismenom obliku, tako da ne postoji potreba da se pravne obveze koje nastaju iz njih posebice dokazuju, kao što je slučaj s obvezama iz običajnih pravila. Posebna važnost međunarodnih ugovora u suvremenim međunarodnim odnosima, gdje ne postoji, kao što je slučaj sa državama, centralni autoritet (parlament), i gdje se države pojavljuju kao ravnopravni subjekti, čiji se odnosi mogu regulirati samo na osnovi uzajamnog sporazuma, jest u tome da se međunarodni ugovori, zbog tih okolnosti, pojavljuju kao najvažniji pravni akti, preko kojih se ostvaruje suradnja država na međunarodnom planu.¹⁰

Sve slobodno preuzete ugovorne obveze iz međunarodnih ugovora, koji su na snazi, njegove strane trebaju, u skladu s općim načelom prava *pacta sunt servanda*, izvršavati u dobroj vjeri (lat. *bona fide*), što je također još jedno opće načelo prava.¹¹ Ova opća prava predstavljaju temelj djelovanja međunarodnih ugovora, iz kojih proizlazi pravilo da ugovori, u načelu, stvaraju prava i obveze samo za njegove strane u skladu s načelom *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*.¹² Zbog toga ugovori i mogu biti samo

⁹ Prvi ugovor o kojemu su ostali tragovi u povijesti potječe s konca IV. milenija prije naše ere. To je bila neka vrsta arbitražnog kompromisa između sumerskih država – gradova Lagoša i Ume, na osnovi koje je Meslim, kralj Kiša, povukao granice između njih. Prema: Bartoš Milan, *Međunarodno javno pravo, II knjiga*, Kultura, Beograd 1958, str. 57.

¹⁰ Međunarodni ugovori stoga predstavljaju pravne akte kojima se recipročno ograničava suverenitet država, tj. kojima se recipročno uspostavljaju prava i obveze. Tako: Avramov Smilja, Isto, str. 299.

¹¹ Opća načela prava (en. *general principles of law*, fr. *principes généraux de droit reconnus*) ne postoje da bi uredila neki konkretan pravni odnos. Ona predstavljaju pravna načela najopćenitije naravi, zajednička za sve pravne poretke (unutarnje, međunarodne, transnacionalne i supranacionalne). Razvila su se u unutarnjim pravnim sustavima država i bez njih ne bi bio moguć nijedan pravni poredak. Danas su ona u svim razvijenim pravnim porecima kodificirana u zakonima, ili su ukorijenjena u sudske praksu. I u međunarodnom pravu ona su odavno dio općeg običajnog prava, ali su i potvrđena u konvencijama o kodifikaciji. Prema: Degan Vladimir Đuro, Isto, str. 9 -11.

¹² Ugovori iznimno mogu stvarati prava i obveze i za treće države, i to u sljedećim slučajevima: a) ako treća država pristane na ugovor, b) ako se ugovorne odredbe pretvore u običajna pravna pravila, c) zatim, putem ugovora koji stvaraju objektivne režime *erga omnes* (npr. trajna neutralnost Švicarske je potvrđena i zajamčena na Bečkom kongresu 1815), d) i na koncu, ugovori koji sadrže klauzulu najvećega povlaštenja.

izvori partikularnog, a ne općeg međunarodnoga prava. Jedino ako se pravila, koja se nalaze u njima, pretvore u opća običajna pravna pravila, mogu obvezivati i druge subjekte međunarodnog prava izvan ugovora.

Koliko je značenje međunarodnih ugovora za međunarodno pravo, dokaz je i postojanje posebne grane međunarodnoga prava, prava međunarodnih ugovora. Njome su propisana pravila o zaključenju međunarodnih ugovora, njihovom stupanju na snagu, mogućim rezervama ugovora, o tumačenju, izmjenama, ništavosti, te prestanku i obustavljenju primjene ugovora. Ova grana međunarodnoga prava je u najvećem dijelu kodificirana, i to Bečkom konvencijom o pravu ugovora iz 1969, koja je stupila na snagu 1980.¹³

II. POJAM I VRSTE MEĐUNARODNIH UGOVORA

Međunarodni ugovori (en. *international treaties*, fr. *traités internationaux*) su sve vrste pismenoga i usmenog sukladnog očitovanja najmanje dvaju subjekata međunarodnoga prava (ugovorne stranke) kojim odnosni subjekti namjeravaju izazvati učinke predviđene međunarodnim pravom.¹⁴ Ovom definicijom prihvaćena je konsenzualistička teorija, koja smatra da je suglasnost volja, koje su stranke ugovora postigle, jedini bitan element ugovora, za razliku od formalističke (nominalističke) teorije, koja kao bitan element ugovora drži postojanje formalnog (pisanog) akta u kojemu je sadržana suglasnost volja strana ugovora.¹⁵ Postoji još jedna teorija, eklektička, koja pokušava pomiriti stajališta konsenzualističke i formalističke teorije, tako da kompromisno obuhvaća, kao bitne dijelove ugovora, i suglasnost volja strana i pismeni akt kao dokaz te suglasnosti.¹⁶ Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora iz 1969. godine (u daljnjem tekstu: Bečka konvencija iz 1969),¹⁷ u svom članku 2. definirala je da su međunarodni ugovori:

"... znače međunarodni sporazum zaključen u pismenom obliku između država i podlozan djelovanju međunarodnog prava, bilo u okviru jednog jedinstvenog instrumenta ili dva ili više povezanih instrumenta, i to bez obzira na njegov poseban naziv."

¹³ Pošto se u čl. 1 ove konvencije određuje da se ona primjenjuje samo na ugovore između država, osim ove najznačajnije konvencije o pravu međunarodnih ugovora, potpisane su još dvije konvencije, i to Bečka konvencija o sukcesiji država u oblasti ugovora iz 1978. godine i Bečka konvencija o pravu ugovora između država i međunarodnih organizacija ili između međunarodnih organizacija iz 1986. godine, koje još nisu stupile na snagu. Tako – Isto, str. 39 – 40.

¹⁴ Definicija preuzeta iz – Ibler Vladimir, Isto, str. 164.

¹⁵ Vidi: Janković Branimir: *Međunarodno javno pravo*, treće izdanje, Naučna knjiga, Beograd 1974, str. 242.

¹⁶ Jedan od zastupnika eklektičke teorije je bio prof. Bartoš, koji je smatrao da se suvremeno međunarodno pravo drži eklektičke teorije. Kao dokaz toga stajališta on je navodio Pravilnik Opće skupštine o registriranju međunarodnih ugovora, koji za postojanje međunarodnih ugovora nije zahtijevao svečanu formu, već se zadovoljavao i protokolom u kome strane sugovornice priznaju da je ugovor sklopljen, ili da postoji razmjena usmenih nota u kojima se ta suglasnost priznaje. Vidi pobje: Bartoš Milan, Isto, str. 70 -71.

¹⁷ Vidi tekst u: *Međunarodno javno pravo, Izbor dokumenata*, Zagreb 1977, str. 208. Bosna i Hercegovina je postala strankom ove konvencije notifikacijom o sukcesiji, u: Službeni list RBiH, br. 25/93. od 15. prosinca 1993. godine.

Često se za međunarodne ugovore koriste različiti nazivi, kao što su konvencija, protokol, sporazumi, aranžmani, deklaracije, paktovi itd. U suvremenom međunarodnom pravu se ne pravi nikakva pravna razlika između ugovora na temelju njihova naziva, jer zbog neujednačene međunarodne prakse upotreba pojedinih naziva je stvar slobodnog izbora njegovih strana, zbog čega se iz naziva nekog ugovora najčešće ne može ništa zaključiti o njegovu sadržaju.¹⁸

Postoji više vrsta podjela međunarodnih ugovora prema različitim kriterijima. Ovdje ćemo navesti samo one najznačajnije. Prema formi, ukoliko prihvatimo konsenzualističku teoriju, međunarodne ugovore dijelimo na usmene i pisane.¹⁹ Prema broju stranaka, međunarodne ugovore dijelimo na dvostrane (bilateralne) i višestranne (multilateralne).²⁰ Međunarodne ugovore možemo podijeliti i prema mogućnosti naknadnog pristupanja drugih država. Ugovori koji ne dopuštaju pristup drugim državama koje nisu sudjelovale u njihovu donošenju nazivaju se zatvorenim, a druga vrsta su otvoreni ugovori.²¹ Postoji još jedna podjela, koja je u prošlosti smatrana bitnom, a to je podjela na ugovore-zakone i ugovore –pogodbe. Ugovori-zakoni se sastoje u stapanju volja njegovih stranaka usmjerenih prema istom cilju, i njima njegove stranke preuzimaju iste pravne obveze, dok je kod ugovora-pogodbi temelj volja njegovih stranaka različitog sadržaja, ali kojom one smjeraju istom cilju i uzajamno se dopunjuju.²² Najčešća podjela ugovora je prema njihovu predmetu, i to na političke (npr. ugovor o prijateljstvu, ugovor o savezu itd.), trgovačke i tehničke. Posebnu vrstu međunarodnih ugovora predstavljaju ugovori-ustavi međunarodnih organizacija, kojima se stvara neki novi subjekt međunarodnog prava.²³ Neke vrste podjela danas, s razvojem suvremenog međunarodnog prava, više nisu aktualne. Takva je podjela, npr. prema načelu javnosti, na javne i tajne međunarodne ugovore, s obzirom da danas prema čl. 102. st. 1.

¹⁸ Međutim, iako je međunarodnopravna praksa dosta neujednačena, ipak se pojedini nazivi počinju upotrebljavati za određene tipove ugovora. Tako se npr. naziv međunarodne konvencije (lat. *conventio* – dogovor) obično daje međunarodnim ugovorima kojima je obavljena kodifikacija dijela međunarodnoga prava.

¹⁹ Pojedini autori, kao što je Oppenheim, ovoj podjeli međunarodnih ugovora pridodaju i ugovore sklopljene znacima, kao što je slučaj u oružanim sukobima.

²⁰ Prof. Andrassy dijeli međunarodne ugovore prema broju sudionika na dvostrane, višestranne i mnogostrane (opće, kolektivne). Višestranu ugovori su oni u kojima sudjeluju više od dvije stranke, koje su određene i njihov krug se naknadno ne može proširiti, dok kod mnogostranih ugovora sudjeluju ili im mogu pristupiti sve države svijeta. Mnogostrani ugovori služe za određivanje pravila međunarodnoga prava. Vidi: Andrassy Juraj, Isto, str. 320.

²¹ Apsolutno otvoreni međunarodni ugovori bili bi oni za čije pristupanje je dovoljna jednostrana volja bilo koje države, a ako je pristupanje rezervirano samo za određene države ili samo za države koje ispunjavaju određene uvjete, tada se radi o ograničeno otvorenim ugovorima. Poluotvoreni ugovori bi bili oni ugovori koji su otvoreni za pristupanje samo uz pristanak država koje su sugovornice. Tako: Bartoš Milan, Isto, str. 184.

²² Prof. Degan smatra da je ispravnije voditi računa o "kontraktualnoj" i "legislativnoj" naravi pojedinih odredbi nekog ugovora, nego ih dijeliti po ovoj osnovi. Vidi pobliže: Degan Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2000, str. 128 – 129.

²³ Ugovori-ustavi imaju dvostruku funkciju; s jedne strane, oni su izvor prava i obveza za njegove stranke, a s druge strane, oni su neka vrsta "ustava" za organizaciju koja se njime formira. Zbog toga se on najčešće zaključuje bez ograničenja njegova trajanja.

Povelje UN-a postoji obveza na registriranje i objavljivanje svih međunarodnih ugovora koje sklopi bilo koji član UN-a.²⁴ Često se kao posebna vrsta ugovora ističu politički sporazumi (*gentlemen's agreements*), kao sporazumi koje države sklapaju bez namjere da ih oni obvežu pravno, već samo moralno i politički.²⁵ Postoji još jedan specifičan oblik ugovora, a to je *pactum de contrahendo*, kojim stranke toga ugovora samo preuzimaju obvezu da će o nekom pitanju sklopiti ugovor, tj. da će pristupiti pregovorima u dobroj vjeri i s nastojanjem da se dođe do sporazuma.

Vrsta međunarodnog ugovora, kao i njegov naziv, nije odlučna za njegovu pravnu snagu, tj. za dokaz o postojanju pravnih obveza iz njega. Zbog toga je nužno da se kod svakog ugovora, kod kojega postoje sumnje o postojanju pravnih obveza, izvrši analiza samog sadržaja i okolnosti pod kojima je sklopljen međunarodni ugovor.²⁶

III. NAČINI POSTANKA MEĐUNARODNIH UGOVORA

Prije izlaganja mogućih postupaka nastanka međunarodnih ugovora nužno je naznačiti neke preduvjete bez kojih niti jedan ugovor ne može biti pravovaljan. Prije svega, sve stranke nekog međunarodnog ugovora moraju biti subjekti međunarodnog prava, u prvom redu države.²⁷ Stalni sud međunarodne pravde je u sporu Wimbledon izrekao da je "pravo svake države da zaključi međunarodni ugovor je svojstvo njezine suverenosti".²⁸ Mogući su, npr., ugovori između država i strane fizičke ili pravne osobe, koji pravno obvezuju, ali ne po međunarodnom, već po transnacionalnom pravu. Drugi bitan uvjet je da predmet međunarodnog ugovora ne smije biti pravno nedopustiv. Predmet međunarodnog ugovora je nedopustiv u tri slučaja: a) ako je u suprotnosti s nekom imperativnom normom općeg međunarodnog prava; b) ako je nemoralnog sadržaja (npr. ako proturječi nekoj ranije preuzetoj obvezi prema trećoj strani); c) ako ga je materijalno nemoguće izvršiti (npr. ako se odnosi na prostranstva koja su nedostupna čovječanstvu, kao što je svemir).²⁹ Treći uvjet je da ne smije biti

²⁴ Čl. 102. Povelje UN-a:

"1. Svaki ugovor i svaki međunarodni sporazum, sklopljen od bilo kojega člana Ujedinjenih naroda poslije stupanja na snagu Povelje, što je prije moguće registrirat će se u Tajništvu, a ono će ga objaviti."

²⁵ Bečka konvencija iz 1969. godine na sadrži nikakve odredbe o tzv. političkim sporazumima ili sličnim sporazumima. Postoji pretpostavka da većina odredaba u formalnim ugovorima stvara obveze, a da je, s druge strane, sadržaj neformalnih instrumenata odvojen od njih. Međutim, pošto pitanje forme nema odlučujuće značenje u međunarodnom pravu, ne bi trebalo *a priori* političke sporazume odvajati od bilo kakvih pravnih učinaka. Prema: Degan Vladimir Đuro, *Sources of International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, 1997, str. 362.

²⁶ Tom analizom potrebno je utvrditi suglasnost volje stranaka toga ugovora da postignu određeni učinak po međunarodnom pravu, da bi se njime stvorile prava i obveze za njegove stranke.

²⁷ Subjekti međunarodnog prava (en. *subject of international law*, fr. *personne internationale*) su svi subjekti koji su sposobni biti nositeljima prava i obveza u međunarodnopravnom poretku, a to su prije svih države, zatim određene međunarodne organizacije, tj. međuvladine međunarodne organizacije. Pod određenim uvjetima, ograničeni subjekti međunarodnoga prava mogu biti i priznati ustanici, pojedina internacionalizirana područja, kao što je bilo u prošlosti.

²⁸ Prema: Janković Branimir, Isto, str. 250.

²⁹ Degan Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Isto, str. 40.

mana pri očitovanju volje stranaka, tj. da izražena volja stranaka u ugovoru mora odgovarati njihovoj stvarnoj volji.³⁰

Opće međunarodno pravo ne postavlja ograničenja za sklapanje međunarodnih ugovora. To je bio i razlog zbog čega međunarodnopravna praksa poznaje mnoštvo načina sklapanja ugovora. U tako raznolikoj međunarodnopravnoj praksi ipak su dva osnovna načina sklapanja međunarodnih ugovora. Prvi se naziva klasičnim načinom sklapanja,³¹ koji je dosta složen i dugotrajan postupak (pregovori, potpisivanje i ratifikacija), koji se razvio tijekom povijesti i koji na koncu završava jedinstvenim instrumentom (ispravom). Suvremeno međunarodno pravo je razvilo i pojednostavljeni postupak, koji se sastoji u prostoj razmjeni nota (pisama, isprava) između država, u kojemu nema jedinstva instrumenata.³²

U ovom pojednostavljenom postupku jedna strana sugovornica šalje drugoj notu, u kojoj joj predlaže tekst budućeg ugovora. Druga strana, kojoj je nota upućena, odgovara svojom notom da je suglasna s predloženim tekstom ugovora i time je ugovor sklopljen. U svojoj noti odgovora država koja je primila ponudu ponavlja, od riječi do riječi, sadržaj primljene note i na koncu izjavljuju da je suglasna s njim. Iako se razmjenom nota mogu sklopiti potpuno samostalni ugovori, najčešće se ovim načinom sklapaju ugovori kojima se dopunjuju, mijenjaju, produžavaju ili sl. već postojeći ugovori, tzv. dopunski ugovori.³³ Prednost ovakvog načina sklapanja ugovora, osim brzine, jest i ta što se otklanja mogućnost sporova oko točne sadržine postignute suglasnosti. Opravdanje za ovakav način sklapanja ugovora nalazi se u veoma intenzivnom međunarodnom prometu, koji ponekad traži hitnu reakciju, za što klasični način ne daje mogućnosti. Upravo zbog tih razloga, tijekom Drugog svjetskog rata i poslije njega, naglo je porastao broj ugovora koji su sklapani na ovaj pojednostavljeni način. Za valjanost ovakvog načina sklapanja ugovora je vrlo bitno da se u tim notama jasno istakne suglasnost strana da će njihova razmjena imati za učinak izražavanja pristanka na ugovor, što je i propisano čl. 13. Bečke konvencije iz 1969. godine.³⁴ Glavne

³⁰ Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora iz 1969. godine navodi kao uzroke ništavosti, koji se tiču izražene volje stranaka, bludnju, prijevaru, korupciju predstavnika države, prisilu izvršenu na predstavnika države ili na samu državu, nesuglasnost s odredbama unutarnjeg prava o mjerodavnosti za zaključenje ugovora i prekoračenje posebne punomoći za izražavanje pristanka. Tako npr. Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora člankom 46. određuje da je uvjet koji bi izazvao ništavost ugovora, što se tiče kršenja odredaba unutarnjeg prava o mjerodavnosti za sklapanje ugovora, da to kršenje mora biti očito i mora se odnositi na neko bitno pravilo unutarnjeg prava, s time da je to kršenje očito ako je ono svakoj državi objektivno jasno, koja postupa prema uobičajenoj praksi i dobroj vjeri. Poblize: Kreča Milenko, *Povreda propisa unutrašnjega prava o nadležnosti za zaključenje međunarodnog ugovora*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 1 – 3, Beograd 1983., str. 103 – 120.

³¹ Prof. Andrassy ovaj način sklapanja naziva sastavljenim postupkom. Tako: Andrassy Juraj, Isto, str. 322.

³² Prof. Bartoš izdvaja jednu skupinu posebnih načina sklapanja ugovora u krilu UN-a, specijaliziranih ustanova (ako što je npr. Međunarodna organizacija rada) i postupak kojim se usmeno sklopljeni ugovori pismeno konstatiraju. Prema: Bartoš Milan, Isto, str. 199.

³³ Vidi: Bartoš Milan, Isto, str. 258 – 259.

³⁴ Prema: Degan Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo*, Isto, str. 135.

karakteristike ovako sklopljenih ugovora jesu neposredno zaključivanje i odsutnost ratifikacije.³⁵ Međutim, ova dva načina sklapanja ugovora nisu odijeljeni strogim granicama, tako da postoje i primjeri kombinacija ova dva načina, npr. da se za ugovor sklopljen razmjenom nota traži ratifikacija i, obratno, da se za ugovore sklopljene u jedinstvenom instrumentu ne traži ratifikacija.

Klasični način sklapanja međunarodnih ugovora razlikuje ove faze: pregovori, sastavljanje i utvrđivanje teksta, potpisivanje, ratifikacija ili neki drugi način davanja pristanka države da bude vezana ugovorom.³⁶ Nakon toga slijedi razmjena isprava o ratifikaciji i registriranje ugovora kod Glavnog tajnika UN-a i njegovo objavljivanje. To ne znači da se kod svakog sklapanja ugovora koriste svi ovi postupci. Klasični način sklapanja međunarodnih ugovora ima svojih nesumnjivih prednosti, prije svega da osigurava neposredan nadzor predstavničkog organa svake države nad radom izvršnih organa u području vanjske politike.

IV. PREGOVORI

Pregovori predstavljaju prvu, a najčešće i najdužu fazu u sklapanju ugovora. Pregovori se vode o samom predmetu i stilizaciji teksta ugovora.³⁷ Prije početka samih pregovora njegovi sudionici, ukoliko po svom položaju nemaju ovlaštenje za sklapanje ugovora (kao što ga imaju šef države, predsjednik vlade, ministar vanjskih poslova), moraju se legitimirati posebnom punomoćju, koju ovjerava mjerodavno tijelo njegove države, da bi mogli sudjelovati u pregovorima.³⁸ Za sklapanje samoga ugovora je vrlo bitan sadržaj punomoći sudionika pregovora, jer se često događa da ona ne sadrži i ovlaštenje za potpisivanje ugovora. Interne upute koje je dobio pregovarač, a one nisu službeno priopćene drugoj strani, ne utječu na valjanost sklopljenog ugovora ukoliko ih je pregovarač prekoračio. Čl. 8. Bečke konvencije iz 1969. godine omogućuje da država naknadno osnaži neki pravni akt u čijem je sklapanju sudjelovala osoba koja nije imala ovlaštenje za sklapanje takvog akta.

Što se tiče oblika i načina pregovora, vlada potpuna sloboda stranaka, što je rezultiralo različitim oblicima i načinima pregovora. Međutim, način i oblik pregovora zavise od vrste ugovora koji se želi zaključiti. Dok dvostrane pregovore najčešće vode ministri vanjskih poslova ili diplomatski predstavnici države (uz nužnu pomoć stručnjaka

³⁵ Avramov Smilja, Isto, str. 313.

³⁶ Andrassy Juraj, Isto, str. 324.

³⁷ Izravni pregovori, osim kao faza u nastanku međunarodnih ugovora, u međunarodnom pravu spadaju i u tzv. *diplomatska sredstva* mirnoga rješavanja međunarodnih sporova. U nedostatku posebne ugovorne obveze, po općem međunarodnom pravu, ne postoji obveza da se oni primjenjuju kao način rješavanja međunarodnih sporova. Ali, ako izravni pregovori uspiju riješiti neki međunarodni spor, tada se o tome zaključuje međunarodni ugovor.

³⁸ Šefovi diplomatskih misija, akreditirani u pojedinim državama, ne moraju imati posebnu punomoć za sklapanje ugovora s državom u kojoj su akreditirani, što vrijedi i za akreditirane predstavnike država pri međunarodnim organizacijama ili njihovim organima. Punomoć nije potrebna i u slučaju ako se iz prakse država koje sklapaju ugovor ili iz drugih okolnosti može biti vidjeti namjera stranaka da smatraju neku osobu kao predstavnika stranke za obavljanje posla o kojem je riječ.

i tehničkog osoblja), višestranu pregovori se vode na međunarodnim konferencijama i kongresima (gdje uz službene predstavnike država mogu sudjelovati i promatrači).³⁹ Pregovori se mogu odvijati pismenim putem, putem redovitih diplomatskih kanala (npr. diplomatsko predstavništvo s ministarstvom vanjskih poslova) i na diplomatskoj konferenciji.

Do konca XVIII. stoljeća pregovore i sklapanje međunarodnih ugovora vršili su vladari, tj. monarsi, i to najčešće osobno. Ali s građanskim revolucijama, monarsi gube ta svoja ovlaštenja. Tako se danas, u suvremenim državama, pregovori i potpisivanja ugovora povjeravaju izvršnim organima, tj. vladama, dok u konačnom postupku nastajanja ugovora sudjeluju zastupnički organi, npr. parlament putem ratifikacije.⁴⁰

Što se tiče duljine trajanja pregovora, međunarodno pravo ne postavlja neke vremenske granice u kojima bi stranke morale postići sporazum. Zavisno od okolnosti slučaja, pregovori mogu biti kratki, ali i veoma dugotrajni. Najčešće su pregovori dugotrajni ukoliko neko stručno tijelo nije unaprijed pripremljeno radni nacrt ugovora koji bi poslužio kao osnova za raspravu. Očiti primjer ovakvog rezultata je Treća konferencija UN-a o pravu mora, koja je, zbog toga što nije imala unaprijed pripremljen radni nacrt konvencije, trajala od 1973. do 1982. godine.⁴¹

Na koncu svakog sastanka, koji se održi tijekom pregovora, sastavlja se protokol, kojeg potpisuju pregovarači. Ukoliko sami pregovori završe neuspješno, sve ranije izvršene radnje i dane izjave su bez pravnog značenja i nemaju nikakve pravne posljedice za stranke pregovora.

V. SASTAVLJANJE I UTVRĐIVANJE TEKSTA UGOVORA

Sastavljanje i utvrđivanje (autentifikacija) teksta ugovora predstavlja fazu nastanka međunarodnog ugovora, koja se najčešće odvija tijekom samih pregovora. Kada se stranke budućeg ugovora, tijekom pregovora, slože o određenim pitanjima, onda se pristupa stilizaciji dijelova teksta budućeg ugovora ili pak ugovora u cjelini. Ipak, najčešće se najprije stiliziraju glavne odredbe budućeg ugovora, tzv. punktacije ili traktati, a tek poslije detaljni propisi budućeg ugovora.

Što se tiče jezika na kojem se sastavljaju ugovori, vlada potpuna sloboda stranaka.⁴² U davnoj prošlosti latinski jezik je imao prednost u primjeni, i to ne samo u međunarodnom općenju već i u unutarnjoj službenoj uporabi. U srednjem vijeku, od vremena Richelieuja i Ljudevita XIV, primat preuzima francuski jezik, koji se čak nazivao

³⁹ Avramov Smilja, Isto, str. 308

⁴⁰ Prema: Janković Branimir, Isto, str. 254.

⁴¹ Upravo zbog želje da se potakne i ubrza sklapanje međunarodnih konvencija, Opća skupština UN-a je rezolucijom 174 (II) ustanovila Komisiju za međunarodno pravo, čiji je zadatak pripremati nacрте konvencija o predmetima koji još nisu uređeni normama međunarodnog prava, kao i o dijelovima međunarodnog prava koje prema zaključcima Opće skupštine treba kodificirati. I do sada je ta Komisija uspjela izraditi veliki broj nacрта konvencija, kojima je znatno pridonijela kodifikaciji i legislaciji međunarodnoga prava.

⁴² Prema: Andrassy Juraj, Isto, str. 325.

i diplomatskim jezikom. Države Latinske Amerike međusobno su se služile španjolskim jezikom, jer je u većini njih on bio i u službenoj uporabi. Za to vrijeme se na Dalekom istoku davala prednost engleskom jeziku, koji se uspio na mirovnoj konferenciji nakon Prvog svjetskog rata izboriti za ravnopravan tretman s francuskim jezikom. Između dva svjetska rata, a naročito nakon Drugoga svjetskoga rata, naglo se širi uporaba mnogojezičnosti, posebice pri sklapanju mnogostranih ugovora, ali također i u radu međunarodnih organizacija.⁴³ Tako je danas najčešći slučaj da se pri sklapanju dvostranih ugovora oni sklapaju na jezicima obiju strana. Ipak, ponekad strane, radi pojednostavljenja, izabiru samo jedan jezik, i to najčešće jezik neke treće države.⁴⁴

Ovakav razvoj primjene jezika pri sastavljanju međunarodnih ugovora nužna je posljedica primjene općeg načela prava da su sve države ravnopravne, a time i njihovi jezici, zbog čega niti jedan jezik u svijetu nema priznati položaj svjetskog diplomatskog jezika, i stranke su slobodne izabrati bilo koji jezik.

Da bi došli do usvajanja nacrtu nekoga ugovora, potrebno je, u pravilu, da sve stranke pregovora izraze pristanak. Ali, zbog promjene u međunarodnoj praksi, gdje se danas većina međunarodnih ugovora sklapa putem međunarodnih konferencija, na kojima sudjeluje veliki broj država, odstupilo se od ovoga pravila. Tako se danas i za prihvaćanje teksta ugovora traži dvotrećinska većina država koje su nazočne i koje glasuju, osim ako istom tom većinom države ne odluče drugačije.⁴⁵

Nakon usvajanja teksta ugovora slijedi njegovo ovjeravanje, tj. autentifikacija. Ovjeravanje je potrebno da bi se države koje su sudjelovale u pregovorima, prije nego što budu pozvane odlučiti se hoće li postati strankama sugovornicama, konačno upoznale sa sadržinom ugovora.⁴⁶ Ovjeravanjem se, od država pregovarača, ustanovljava i posvjedočuje da je tekst ugovora vjerodostojan i konačan. Stranke mogu same u odredbama ugovora odrediti način ovjeravanja ugovora, a u slučaju da one to ne učine, čl. 10. Bečke konvencije iz 1969. godine propisuje da to može biti: potpisivanjem, potpisivanjem *ad referendum* ili parafiranjem od strane predstavnika država, teksta ugovora ili završnog akta konferencije u kojemu je unijet tekst ugovora.

Ugovori se obično potpisuju u onoliko originalnih primjeraka koliko ima država potpisnica, a na međunarodnim konferencijama, gdje se usvajaju višestrani ugovori, praksa je da se potpisuje samo jedan primjerak, koji se deponira i ministarstvu vanjskih poslova države gdje je ugovor zaključen.⁴⁷ Potpisivanje obično vrše svi opunomoćenici istodobno, a ako neka država to ne učini, tada joj se u samomu ugovoru ostavlja rok

⁴³ Tako je tekst Povelje UN-a izrađen u pet jednako mjerodavnih verzija (engleski, francuski, kineski, španjolski i ruski jezik), ali su engleski i francuski jezik proglašeni za radne (poslovne) jezike.

⁴⁴ Ponekad se pregovori između stranaka budućeg ugovora vode na jeziku neke treće države, i iako se ugovor sklapa na jeziku obiju stranaka, verzija ugovora koja se napiše na jeziku te treće države služi kao mjerodavna u slučaju spora o tumačenju ugovora. Vidi: Andrassy Juraj, o. c., str. 326.

⁴⁵ Tako određuje i čl. 9 st. 2 Bečke konvencije iz 1969. godine.

⁴⁶ Vidi: Janković Branimir, Isto, str. 255.

⁴⁷ U slučaju ugovora sklopljenih u krilu UN-a, deponiranje se vrši kod Glavnog tajnika, dok države dobivaju samo ovjereni prijepis. Prema: Avramov Smilja, Isto, str. 309.

u kojemu ona mora dati svoj potpis. To se naziva tzv. odvojeno potpisivanje. Njegove pozitivne strane su da omogućava pregovaračima da još jednom konzultiraju svoju vladu o konačnom tekstu ugovora i što dopušta sudjelovanje većem broju država, dok su njegove loše strane produžavanje postupka, unošenje neizvjesnosti u pogledu broja sugovornica, ukidanje razlike između ratifikacije i pristupanja, te teškoće u pogledu davanja suglasnosti na rezerve stavljene prigodom potpisivanja. Ovakav način potpisivanja se najčešće vrši kod dvostranih ugovora, posebice ako se želi da ih potpišu visoki državni dužnosnici. Potpisivanje ugovora ne mora uslijediti odmah nakon završenih pregovora, već se u ugovoru može odrediti neki kasniji datum za to.

Datum potpisivanja ugovora, uz njegov naslov, predstavljaju jedan od osnovnih oznaka ugovora. Ugovori se označavaju tako da se navede naslov ugovora, datum potpisivanja, a često i mjesto potpisivanja. Datum potpisivanja ugovora je veoma važan za označavanje ugovora koji nose uobičajeni naslov (npr. Trgovinski ugovor), jer on tada omogućuje orijentaciju između raznih ugovora s istim naslovom, koji su zaključeni između istih sugovornica.⁴⁸

Ponekad se prije potpisivanja ugovora oni prije parafiraju, tj. predstavnici država koji su sudjelovali u sklapanju ugovora stavljaju na kraju teksta ugovora samo paraf, tj. samo inicijale svojih imena i prezimena. Paraf se koristi kada pregovarači nisu ovlašteni potpisati ugovor, ili su prekoračili svoja ovlaštenja iz punomoći, pa žele o tome informirati svoju vladu kako bi im ona naknadno dala suglasnost. On se koristi i u slučaju da postoji sumnja da će ugovor biti konačno prihvaćen.⁴⁹ Parafirani ugovor se podnosi na potpisivanje, jer bez toga se ne može podnijeti na ratifikaciju. Parafirani tekst ugovora ne stvara nikakve pravne učinke, i on zapravo predstavlja samo nacrt ugovora.⁵⁰

Potpisivanje *ad referendum* ustanova je veoma slična parafiranju, barem po svojim praktičnim posljedicama. Ono predstavlja *uvjetni* potpis, jer se njime ugovor potpisuje s rezervom da se vlada odnosno države naknadno suglasi s tekstom ugovora. Njime predstavnik države izražava svoju suglasnost s uglavljenim tekstom, ali smatra da nema dovoljno ovlasti da obveže svoju vladu, čak ako je zatim nužna i ratifikacija.⁵¹ Pregovarači koji potpišu ugovor *ad referendum*, ni u kojem pogledu ne obvezuju svoju vladu, već samo preuzimaju na sebe obvezu o postignutom suglasju, glede teksta ugovora, informirati svoju vladu. Ukoliko se njegova vlada suglasi s tekstom ugovora, ona svoj pristanak izražava izjavom, kojom priznaje potpis *ad referendum*. Potpisivanje *ad referendum* najčešće susrećemo kod višestranih ugovora, a njegov smisao je, kao i kod parafiranja, davanje dodatnoga vremena vladi da prouči tekst ugovora, da tek nakon toga odluči želi li se njime vezati.

Potpisivanje teksta ugovora ne stvara nikakve pravne posljedice za državu potpisnika, jer se njime samo izražava vjerodostojnost teksta o kojemu su se pregovarači

⁴⁸ Vidi: Bartoš Milan, Isto, str. 209.

⁴⁹ Posebno značenje parafiranje ima u slučaju da ugovor potpisivanjem stupa na snagu, tako da ono tada omogućava sugovornicima da posljednji put prouče ugovor prije nego što potpisivanjem konačno preuzmu na sebe međunarodne obveze. Isto, str. 201.

⁵⁰ Avramov Smilja, Isto, str. 310.

⁵¹ Prema: Degan Vladimir Đuro, Isto, str. 138.

suglasili. Međutim, mišljenje je većine teoretičara, koje je potvrđeno u praksi, da potpisivanjem država preuzima neke moralne i političke obveze, koje se sastoje u tome da se države moraju uzdržavati od svih akata koji su u suprotnosti sa slovom i duhom potpisanoga ugovora, te da ne smije poduzimati nikakve radnje koje bi onemogućila ratifikaciju itd.⁵² Nakon usvajanja i ovjere teksta ugovora on prestaje biti nacrtom ugovora i postaje ugovor koji još nije stupio na snagu.⁵³

Bečka konvencija iz 1969. godine određuje da samo potpisivanje ugovora može i pravno obvezati potpisnice, i to u slučaju: a) da sam ugovor određuje da samo potpisivanje obvezuje, b) kad se na drugi način utvrdi da su se države koje su sudjelovale u pregovorima sporazumjele da će potpisivanje ugovora obvezivati, c) kad je namjera države da se potpisivanjem obveže, proizlazi iz punomoći njezinih predstavnika ili je bila izražena tijekom pregovora.⁵⁴

Da bi država postala stranka nekog određenog ugovora, ona mora izraziti pristanak, tj. svoju volju. Kod dvostranih ugovora je, osim toga, nužno da i druga stranka učini to isto. Kod mnogostranih ugovora najčešće nije potrebno da sve njegove potpisnice izraze svoj pristanak, već se u samom ugovoru određuje minimalan broj njegovih stranaka čiji pristanak je uvjet njegova stupanja na snagu.

Pristanak država se može dati na različite načine, i tu vlada potpuna sloboda stranaka koje u samom ugovoru određuju način davanja pristanka. Najčešće se to čini ratifikacijom, ali se može koristiti, kao što smo naveli, i njegovo potpisivanje, razmjena isprava koje čine ugovor, pristupom ugovoru ili na neki drugi ugovoreni način.⁵⁵

VI. RATIFIKACIJA

Ratifikacija⁵⁶ (en. *ratification*, fr. *ratification*) predstavlja jednostrano očitovanje kojim država izražava svoj pristanak da bude vezana međunarodnim ugovorom. Ovaj pristanak države putem ratifikacije, koja predstavlja svečani čin, ima svrhu da se ugovor, prije njegova stupanja na snagu, pomno razmotri u mjerodavnim tijelima države, koji su određeni unutarnjim pravom svake države. Države nemaju nikakvu obvezu po međunarodnom pravu pri određivanju organa i postupka ratifikacije. Ratifikacijski organ svaka država određuje svojim ustavom, kao i sam proces ratifikacije. Ratifikacija je najčešće povjerena zakonodavnoj vlasti, ali ponegdje to može biti povjereno i izvršnoj vlasti ili da u tome zajedno sudjeluju i zakonodavna i izvršna vlast (npr. za pojedine vrste ugovora).⁵⁷ Zbog njezina iznimnog političko-pravnog značenja ratifikacija ulazi u "...red osnovnih vrhovnih funkcija svake suverene države."⁵⁸

⁵² Vidi: Avramov Smilja, Isto, str. 309.

⁵³ Degan Vladimir Đuro, Isto, str. 138.

⁵⁴ Čl. 12. Bečke konvencije iz 1969.

⁵⁵ Prema: Degan Vladimir Đuro, Isto, str. 138.

⁵⁶ Ratifikacija potječe od latinskih riječi *ratus* – valjan i *facere* – činiti.

⁵⁷ Unutarnja ograničenja glede davanja pristanka država da budu vezane ugovorom za ostale stranke sugovornice nisu u načelu od značenja, jer se prema čl. 27. Bečke konvencije iz 1969. godine niti nijedna stranka ne može pozvati na odredbe svoga unutarnjega prava kao opravdanje neizvršenja ugovora. Poblje: Degan Vladimir Đuro, Isto, str. 139.

⁵⁸ Prema: Koževnikov F. N., *Međunarodni ugovori* – Priredio Janković Branimir, *Članci iz međunarodnog javnog prava*, sveska 1, Naučna knjiga, Beograd 1948, str. 49.

Ratifikacija ima diskrecijski karakter, što se očituje u tome da država može odbiti ratifikaciju nekog ugovora i da nema vremenske obveze glede rješavanja ratifikacije.⁵⁹ Iako je to diskrecijsko pravo svake države, odbijanje ratificiranja, bez opravdanog razloga, već potpisanog ugovora diskreditira državu u međunarodnoj zajednici. Odbijanje ratifikacije mora se temeljiti na opravdanom razlogu i mora biti obrazloženo.⁶⁰ Vrlo bitna karakteristika ratifikacija je u tome da ona ne može imati retroaktivno djelovanje, što znači da ugovor obvezuje stranku od trenutka ratifikacije i da ratifikacija naknadno ne osnažuje ugovor od njegova potpisivanja. Stranka ne može uvjetno ratificirati neki potpisani međunarodni ugovor, tj. ona ne može bez suglasnosti svih stranaka mijenjati ugovor. Isto vrijedi i za tzv. djelomičnu ratifikaciju, kada država ne ratificira cjelokupni ugovor, već samo neke njegove dijelove. Za to ona mora dobiti suglasnost svih stranaka ugovora.

Prema Bečkoj konvenciji iz 1969. godine, čije je osnovno stajalište da se potpisivanjem ratifikacije izražava konačna suglasnost država da budu obvezane ugovornim odredbama, ratifikacija se daje u slučaju: a) kad sam ugovor predviđa da se takva suglasnost ima izraziti ratifikacijom, b) kad se na drugi način utvrdi da su se države koje sudjeluju u pregovorima sporazumjele da će ratifikacija biti potrebna, c) kad je ugovor potpisan pod rezervom ratifikacije, d) kad namjera zainteresirane države da ugovor potpiše pod rezervom ratifikacije proizlazi iz punomoći njezina predstavnika ili je bila izražena tijekom pregovora.⁶¹

Na koncu, da bi ratifikacija proizvela međunarodnopravne učinke, potrebno je da stranka koja je izvršila ratifikaciju priopći drugoj ugovornici tu svoju odluku. To se najčešće vrši predavanjem drugoj strani tzv. instrumenta o ratifikaciji, koji je zapravo jedno pismo koje potječe od šefa države, koje najčešće sadrži i potpis ministra vanjskih poslova. U tim instrumentima o ratifikaciji, kod dvostranih ugovora, najčešće se nalazi i integralan tekst ugovora koji se ratificira i svi prilozi koji su njegov sastavni dio. Međutim, kod višestranih ugovora koji su sklopljeni u krilu neke međunarodne organizacije, ne reproducira se tekst ugovora i njegovih priloga u instrumentima o ratifikaciji, već se navode samo njegov točan naziv i datum njegova donošenja, i opis priloga. Kod dvostranih ugovora vrši se razmjena ratifikacijskih instrumenata u isto vrijeme i na istom mjestu, o čemu se sastavlja protokol, dok se kod višestranih ugovora ratifikacijski instrumenti polažu kod depozitara, koji je određen u ugovoru. I države koje pristupe međunarodnom ugovoru, ili na neki drugi način izraze svoj pristanak da budu vezane ugovorom, ispravu o tome pohranjuju kod depozitara. Depozitar je najčešće država domaćin diplomatske konferencije ili glavni tajnik (ili direktor) međunarodne organizacije u sklopu koje je održana konferencija na kojoj je usvojen određeni međunarodni ugovor. Njegova dužnost je čuvati originalni tekst ugovora i ovjereni tekst ugovora i ovjerene prijepise svih isprava o pristupanju, ratifikaciji ili potpisivanju dostave svim strankama ugovora, i onima koje to namjeravaju postati. On također registrira ugovor kod Glavnog tajnika UN-a i obavještava sve te države o stupanju na

⁵⁹ Prema: Bartoš Milan, Isto, str. 218.

⁶⁰ Vidi: Avramov Smilja, Isto, str. 311.

⁶¹ Čl. 14. Bečke konvencije iz 1969.

snagu ugovora.⁶² I čl. 18. Pakta Društva naroda i čl. 102. Povelje UN-a svojim odredbama su propisali dužnost registriranja ugovora kao načina da se ugovori učine javnim. Ukoliko se neki međunarodni ugovor ne registrira, njegove stranke se ne mogu na njega pozvati pred bilo kojim organom UN-a, kao što je npr. Međunarodni sud u Haagu, ali i neregistrirani ugovori obvezuju njihove stranke.⁶³ Prema Povelji UN-a, Tajništvo ima obvezu objaviti sve registrirane ugovore, što ono i čini u posebnim zbirkama, i to svaki ugovor na originalnom jeziku, ali i njihov prijevod na engleski i francuski jezik.

Za ratifikaciju, ali i za druge načine izražavanja pristanka država da budu vezane ugovorom (razmjene nota, potpisivanje, pristupanje i dr.), Bečka konvencija iz 1969. godine propisuje da se vrše pisanim putem.⁶⁴

VII. PRISTUPANJE UGOVORU

Pristupanje međunarodnom ugovoru (akcesija, adhezija) je postupak kojim države, koje nisu sudjelovale u sklapanju određenog ugovora ili su sudjelovale, ali su propustile predviđene rokove za ovjeru, tj. potpisivanje, izražavaju u obliku posebne isprave svoju volju da postanu strankama određenog ugovora. Ono se u praksi izvršava pohranjivanjem isprave o pristupanju kod depozitara ugovora. Ovaj način izražavanja pristanka država na ugovor postao je kao rezultat sve većeg broja normativnih ugovora i želje međunarodne zajednice da ti ugovori obuhvate što veći krug država.⁶⁵

Čl. 15. Bečke konvencije određuje da se pristupanjem može izraziti suglasnost država da budu vezane ugovorom: a) ako se u ugovoru ili njegovom amandmanu ugovora predviđa da se takva suglasnost može dati pristupanjem, b) ako se na drugi način utvrdi da su se države, koje sudjeluju na pregovorima, sporazumjele da takvu suglasnost ta država može dati pristupanjem, c) ili ako su se kasnije sve stranke sugovornice sporazumjele da takvu suglasnost država može dati pristupanjem.⁶⁶

⁶² Vidi: Degan Vladimir Đuro, Isto, str. 141.

⁶³ Povelja nije propisala vremenski rok za registraciju ugovora, što je izvor znatnog kašnjenja registriranja međunarodnih ugovora. Pošto su danas sve države svijeta, osim Švicarske i Naurua, članice UN-a, ova obveza ima opći domašaj. Isto, str. 144.

⁶⁴ Čl. 17. Bečke konvencija iz 1969. godine dopušta državama izraziti pristanak da budu vezane samo jednim dijelom ugovora ili čak da mogu izvršiti izbor različitih odredaba iz ugovora za koje bi se vezali, ali samo ako je tako određeno u ugovoru ili ako ostale države sugovornice na to pristanu, a izbor odredaba je moguć uz dodatni uvjet da su te odredbe na koje se izbor odnosi u ugovoru jasno naznačene.

⁶⁵ Avramov Smilja, Isto, str. 314.

⁶⁶ Međunarodne ugovore možemo i podijeliti prema tome postoji li u njima mogućnost (i kakva) za pristupanje. Tzv. *zatvoreni* ugovori ne predviđaju mogućnost pristupanja ili ga čak izričito zabranjuju, kao što su dvostrani i višestrani ugovori ograničene naravi. *Poluotvoreni* ili regionalni ugovori predviđaju pristup samo državama članicama neke regionalne organizacije ili nekog područja. *Otvoreni* ugovori imaju slobodan pristup svim državama svijeta, jer je njihov i cilj da obuhvaća što više država. Vidi поближе u: Degan Vladimir Đuro, Isto, str. 140 - 141.

VIII. STUPANJE NA SNAGU MEĐUNARODNOG UGOVORA

I u slučaju stupanja na snagu međunarodnog ugovora važi načelo slobode stranaka. Bečka konvencija iz 1969. godine u svom čl. 24. st. 1. određuje da ugovor stupa na snagu na način i na dan koji su utvrđeni njegovim odredbama ili sporazumno između država pregovarateljica. U slučaju nepostojanja takve odredbe u ugovoru ili takvog sporazuma strana sugovornica, prema Bečkoj konvenciji, postoji pretpostavka da je datum stupanja na snagu trenutak kada je utvrđeno da su sve države pregovornice suglasile da budu obvezane ugovorom. Najčešće se određuje da ugovor stupa na snagu u trenutku samog potpisivanja, razmjene ili polaganja isprava o ratifikaciji i dr.

Kod mnogostranih otvorenih konvencija u završnim odredbama se najčešće propisuje da ona stupa kada se kod depozitara skupi određeni broj ratifikacijskih i (ili) drugih isprava o pristupu, uz vrlo često dodatni vremenski rok, nakon kojeg konvencija stupa na snagu. Često se u takvim konvencijama traži obvezivanje nekih posebice važnih država da bi one stupile na snagu. Stupanje na snagu mnogostranog ugovora ne znači da on postaje obavezan za sve države koje su sudjelovale u njegovu sklapanju, zbog čega svaki takav ugovor pored datuma kada on objektivno stupa na snagu, za sve države koje mu naknadno pristupe, vrijedi tek od trenutaka njihovog pristupanja, osim u slučaju da sam ugovor sadrži odredbu koja određuje drukčije.

U praksi se katkad događa da stranke u ugovoru odrede ili se na neki drugi način sporazumiju da se ugovor ili neki njegov dio samo privremeno primjenjuje dok ugovor ne stupi na snagu. Takav sporazum obavezuje sve stranke ugovora, ali svaka njegova stranka, ako ne postoji drukčija odredba u ugovoru ili sporazum stranaka, može naknadno jednostrano odlučiti da ne postane njegovom strankom i da prekine njegovu privremenu primjenu, s time da ima obvezu tu svoju odluku notificirati drugim strankama sugovornicama.⁶⁷

IX. ZAKLJUČAK

Međunarodni ugovori u suvremenim međunarodnim odnosima predstavljaju, prije svega, most suradnje između subjekata međunarodnog prava, u prvom redu država. Njihova uloga u progresivnom razvoju međunarodnog prava, nakon Drugog svjetskog rata, je iznimna. Današnju međuzavisnost svijeta jasno očitava sve veći broj sklopljenih međunarodnih ugovora. I postupci sklapanja međunarodnih ugovora morali su se prilagoditi zahtjevima suvremenog doba. Međunarodno ugovorno pravo u velikoj mjeri je kodificirano prije svega Bečkom konvencijom o pravu ugovora, koja je usvojena 1969. godine a stupila na snagu 27. siječnja 1980. godine.

Sve više se nastoji izbjeći klasični način sklapanja međunarodnih ugovora, želeći da se poveća, što je moguće više, broj sklopljenih međunarodnih ugovora i njegovih stranaka. Međunarodno ugovorno pravo, vladajući se u načelu dispozitivnošću svojih stranaka, uspjelo je izgraditi nove postupke sklapanja međunarodnih ugovora ostavljajući subjektima međunarodnog prava dovoljno slobode kako bi se oni mogli prilagoditi

⁶⁷ Prema: Degan Vladimir Đuro, Isto, str. 143.

novim promjenama u međunarodnim odnosima. Za te nove forme karakteristično je nastojanje da se forma sklapanja međunarodnih ugovora maksimalno pojednostavi. Također je praktično nestala tajnost u postupku sklapanja ugovora, uz osjetnu tendenciju da se konačni pristanak na ugovor sve više vezuje za izvršnu, a ne zakonodavnu vlast država.

Ovakav razvoj međunarodnog ugovornog prava, odgovarajući na sve veću potrebu brzog donošenja međunarodnih ugovora, koja je nužno povezana sa sve većim brojem sporova koji se tiču primjene i tumačenja ugovora, pokušao je stvaranjem novih odgovarajućih postupaka smanjiti broj budućih sporova stranaka međunarodnih ugovora. Praksa da neovisno tijelo sastavljeno od strane stručnjaka međunarodnog prava, kao što je Komisija za međunarodno pravo, uz suradnju s predstavnicima država, izrađuje radni nacrt teksta budućeg ugovora, znatno je ubrzala postupak donošenja međunarodnih ugovora i njihovu kvalitetu.

GENESIS OF INTERNATIONAL TREATIES

Summary

Genesis of international treaties in the last century has suffered significant changes. The author of this research paper, elaborates historical overview and the present situation of this immanent part of international law of treaties, as well as the position of international treaties in scope of sources of international law. Changing along with the international reality and in accordance with the principle of free approach of parties, international law of treaties is trying to find the appropriate procedures of concluding a treaty.